

Seto keele arõnguplaan

Järvelilli Rein, Verska 28.12.2021

Seto kiil - Eesti ja Vinnemaa põliskiil

- Maailmah om umbõs 6700 eri kiilt minkah inemise' kõnõlõsõ'
- Õga kolmas kiil om häömäh vai suurõh häõmisõ ohoh
- Seto kiil om üts põliskeeltest midä kõnõldi imäkeelenä tämbätseh Eesti ni Vinne riigih – Setomaal ja tämbäne seto keele kõnõlõjatõ arv om jo veiga väikost jäänü'
- Kõigi sändsite kiili kaitsmisõst ni miilde tulõtamisõst um UNESCO kuulutanu aasta' 2022-2032 kõõ ilma põliskiili aastakümnest

Mille om vaja seto keele arõnguplaani

- 2013.aastakal om kokko säet ELDIA uuringuaruannõ „Seto keel Eestis“ (Kadri Koreinik), mia' tuu vällä viimätse seto keele analüüsi.
- ELDIA uuringuh tuudu baromeetri kirjeldäs seto keele elojõulisust nii, õt seto kiil om uma skaalapunktõ perrä jäänü' „tõsitsõlt ohostõt“ ja „käümäholõv keelevahetus“ vahele.
- Baromeetri perrä tulõva' madalamba' keeleelõjõulisusõ indeksi punkti skaaladõlt Säädüsandlus, Meedia ni Haridus.
- Tuu näütäs õt seto kiilt ohustas parhilla' kõõ rohkõmp säädüsliku toe puuduminõ, vähäne setokiilne meediaruum ja pia olõmalda setokiilne haridussüsteem.
- Mõnõ' keeletiidläse' omma seto keele saisukõrda seletänü' ökoloogilisõ mõistõga „välläsurõmisvõlg“.

Mille om vaja seto keele arõnguplaani

- ▶ ELDIA uuring näüdäs, õt pooltõl Eestimaa võimalikõl seto keele kõnõlijal olõ-i aimugi kas om olõmah ka määrnigi asutus kiä' kannasi huult seto keele saisukõrra ja tulõviku osah.
- ▶ Viimätsel Eesti rahvaloendusõl arvas üle 12 000 inemise, kellel oll vanust üle 15 aastaka, õt nä mõistva' seto kiilt.
- ▶ ELDIA uuring näüdäs, õt 62% Setomaa valla elänikõst pidäsi uma imäkeelest seto kiilt.
- ▶ Arõnguplaani om vaja, õt tetä seto keele süsteemne hetkeanalüüs, korjada kokko kõik hüä' mõttõ, kokko leppi võimaliku plaani elloviija' ni anda ellovijätele juhendmaterjal keele alal hoitmisõst.
- ▶ Arõnguplaaniga säämi ka päämitsõ iihmärgi - visiooni

Visioon

- ➔ Kümne aastaka pärast (2032) olõ-i seto keele kõnõlõjatõ arv vähämbäst jäänü', seto kiil om tunnustõt põliskiil Vinnemaal ja Eestih

Seto keele tugõvusõ'

- Om olõmah seto keele kõnõlõja'
- Andas vällä setokiilset kirändüst, tetäs laulõ
- Om olõmah seto keele sõnaraamat ni andas vällä opmisõ kirändüst
- Seto keele vasta om huvi olõmah
- Kiilt om võimalik oppi ku tahat
- Seto kiil and hindetiidmist and võimalusõ olla' erilinõ
- Seto kiil om Seto Kongressi puult tunnistõt umaette põlitsõst keelest

Seto keele nõrkusõ'

- Seto kiilt kõnõlda-i inämp kotoh
- Noorõ' mõista-i inämp seto kiilt
- Noortõl olõ-i motivatsiooni oppi seto kiilt
- Seto kiil olõ-i edimäne suhtlõmisõ vahend
- Seto kiilt om veido nätä' avalikuh ruumih (sildi', teatõ', internet, raadio, televisioon)
- Olõ-i setokiilset koolikohustust
- Seto kiil om segunõnu' dominantkeeltega' (eesti, vinne, võro)
- Olõ-i kokko lepit seto kiräkiilt
- Seto kiil om eesti keelega veiga üttemuudu mia' tege eesti keele pääle ülemineki lihtsast
- Häbü seto kiilt kõnõlda'

Seto keele võimalusõ'

- Seto ni setomaa omma' populaarsõ'
- Rohkõmp seto kiilt avalikuh ruumih toetas seto keele kasutamist
- Om olõmah Setomaa vald
- Seto' osalõsõ' uma keelega UNESCO põliskiili aastakümne kõrraldamisõ man
- Seto kiil olõ-i keelet
- Vinnemaal omma' seto tunistõt uma keelega rahvast
- Eloh om seto leelo ni vanõmba' hüä seto keelega inemise', mia' tugõ kiilt
- Eesti ja Vinne riigil om olõmah seto keele toetusprogrammi'

Seto keele oho'

- Mi ümbre olõv keeleruum om mändsehki muuh keeleh (eesti, vinne, inglise)
- Seto kiilt olõ-i elolisõlt vaja
- Koolih opata-i latsi seto keeleh ni seto kiilt
- Eesti ni vinne kiil andva inemistõlõ eelisõ eloh edenemisõst
- Seto kiil olõ-i Eestih tunnistõt umaette põlitsõ keelene, seto keelel olõ-i rahvusvahelist keelekoodi
- Eesti kiil om palloh seto keele muudu
- Seto keele kõnõlajit om vähäst jäänü'

Arõnguvõimalusõ'

- Kasutatõh seto keele üldist populaarsust ni toetusprogrammõ suurõndada seto keele osakaalu avalikuh ruumih, kirjandüseh, kunstih, muusikah, ametlikuh kasutusõh
- Setomaa vald saa olla seto keele alalhoitmisõ iistvidäjä
- Seto keele osalisõ tunnistamisõlt om vaja edesi minnä' tävveliku riikliku ni rahvidõvahelitsõ tunnistamisõni
- Keele alalhoitmisõst om kõõ tähtsämp tegevusõ' latsilõ ja latsiga'

Keele standart

- Õgal talol uma taar – olõ-i vaja ütte “õigõt” seto kiräkiilt
- Häälikitõ märkmisõl suurõmb vabadus ni kirotada nii vähä märke ku võimalik
- Kiräkeele määräs kiräkeele kasutus: aoleht Setomaa, kirändüs. Säält tulõ vällä, õt suurõh osah om ar' jätet q tähe kasutaminõ kõrisulghääliku märkmisõst

Keelekasutus õgapääväeloh

- Seto kiilt om avalikuh ruumih õhks viil veido nätä' tuuperäst om vajaliku kõik ettevõtmisõ' mia' toova' seto kilt inämp avalikku ruumi, internetti, ametikiilde, muusikahe, filmi, televiisorihe.
-

Kodokiil

- Kõõ tähtsämp a kõõ rassõmb talitus
- Motivatsioonilöödminõ ni kasvataminõ
- Setokiilse perre tunnustaminõ
- Latsilõ andas seto keele alatsit kodoülesandit

Keeleoppus

- Praegunõ keeleoppus anna-i seto keele oskust
- Keele omandamisõst om kõõ lihtsamb ja tähtsämp koolieelne haridus
- Vaja koolitada seto keele oppajit
- Seto kilt vaja algastmõh 2 tundi nädäläh, nii ka põhikooli astmõh. Gümnaasiumi kõigi klassõ pääle valikkursusõna (35 tundi) seto kiil, lubada ka alla 5 latsõga kursust.
- Vaja ainõoppust seto keeleh
- Vaja mano kõigi vanusõastmõtõ oppamismaterjalõ

Keelekasutusõ õigusruum ni institutsiooni'

- Setomaa vallavalitsusõlõ suurõmb kaal seto keele toetamisõl, tunnustamisõl, edendamisõl
- Seto Instituut piat saama keele hoitmisõ pääkõrraldajast, tuujaost suurõmp rahastus ja vajalik personal tüüle
- Rahvaloendusõl vaja setona kirjä panda, setodõl hindel vaja setona hinnäst üles anda ni rahva nimekiri kokko säädä'

Seto keele tunnustaminõ, keelekood

- Seto rahvas ja seto kiil om ametlikult tunnistõt Vinnemaa valitsusõ puult. Seto rahva esindäjä om valit rahvitõvahelitsõ, UNESCO kõrraldusõl toimuva põlitsitõ kiili aastakümne 2022-2032 juhtkomiteehhe. Seto rahva esindäjä omma nimetet Soomõ-Ugri rahvidõ alalitsõ kuuhtüükogo liikmõst. Setomaa valla põhimäärusõga om seto kiil Setomaa volikogu amõtlükust suulisõ arotlusõ keelest eesti keele kõrval.
- Seto leelo om kant UNESCO vaimlitsõ kultuuriperimusõ esindüsnamekirjä. Leelo om setodõlõ uma hindetiidmisõ nulgakivi minkaga andas edesi umma kiilt ni perimust.
- Eesti valitsus olõ-i tunnistanu' seto rahvast Eesti põlitsõst rahvast õga seto kiilt Eesti põlitsõst keelest. Setosid nimmä-i Euromosaic õga Euruupa Nõukogu, kiä' pidä Euruupa regionaal- vai vähemuskiili harta andmõbaasi. Eestih tunnstata-i seto kiilt amõtlükult keelenä.
- Seto keelel olõ-i ISO 639 standardi perrä umma keelekoodi. Keelekoodi puuduminõ tege veiga rassõst ni keerulitsõst seto keele jaost vahtsitõ infotehnoloogilistõ lahendustõ luumisõ. Ilma kokko lepitu standardilda om rassõ tetä' arvutiprogrammõ lokalisiirmist, subtiitritõ tõlkmist ni muid tõlkõtõid ni setokiilse digitaalsõ materjali kõütmist tõisi kiiliga'.

Perräkaeminõ

- Seto keele arõnguplaani täütmist ja keele saisundit piat järjepidevalt perrä kaema
 - Vähemält 5 aastaka peräst piat arõnguplaani uuvõndama ni säädmä vahtsit tsihte
 - Vaja mano keelekasutusõ indikaatori määrädä ja nuid sis mõõta
-